

ЛОСЬ

Катерина Олександрівна

УДК 336.145.1

МАТРОСОВА

Людмила Миколаївна
7114729@gmail.comБЮДЖЕТИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК
РЕГІОНІВстудент магістратури,
Харківський інститут
фінансів КНТЕУBUDGETS AND THEIR INFLUENCE ON
SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF
REGIONSд.е.н., професор, доцент,
Харківський інститут
фінансів КНТЕУ

Стаття присвячена сутності місцевих бюджетів, зазначено основні показники, які визначають рівень соціально-економічного розвитку території, а також визначена роль місцевих бюджетів у фінансовому забезпеченні соціально-економічного розвитку регіонів України.

Статья посвящена сущности местных бюджетов, указаны основные показатели, которые определяют уровень социально-экономического развития территории, а также определена роль местных бюджетов в финансовом обеспечении социально-экономического развития регионов Украины.

The article is devoted to the essence of local budgets, the main indicators that determine the level of socio-economic development of the territory, as well as the role of local budgets in the financial provision of socio-economic development of the regions of Ukraine.

Ключові слова: доходи, місцеві бюджети, соціально-економічний розвиток

Ключевые слова: доходы, местные бюджеты, социально-экономическое развитие

Keywords: revenues, local budgets, socio-economic development

ВСТУП

Становлення України як суверенної демократичної соціальної правової держави актуалізує проблему формування місцевих бюджетів, як фінансової основи соціально-економічного розвитку регіонів.

Фундаментальні дослідження, спрямовані на розгляд та удосконалення теоретичних основ функціонування місцевих бюджетів зробили такі провідні науковці, як О.Д. Василик, В.В. Зайчикова, О.П. Кириленко, В.І. Кравченко, І.О. Луніна, К.В. Павлюк, Ю.В. Пасічник, В.Б. Тропіна, О.В. Шевченко та інші. Разом із тим, у вітчизняній економічній літературі бракує наукових і практичних напрацювань щодо дослідження ролі місцевих бюджетів у забезпеченні соціально-економічного розвитку регіонів.

МЕТА РОБОТИ узагальнити теоретичні підходи щодо сутності місцевих бюджетів та їх ролі у фінансовому забезпеченні соціально-економічного розвитку регіонів України

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Інформаційною базою дослідження є законодавчі акти України, які визначають умови формування та використання коштів місцевих бюджетів в Україні, офіційні статистичні матеріали Державної служби статистики України. У роботі використані наукові праці видатних вітчизняних і зарубіжних вчених, присвячені проблемам ролі місцевих бюджетів у забезпеченні соціально-економічного розвитку регіонів.

РЕЗУЛЬТАТИ

На сучасному етапі, місцеві бюджети займають важливе місце в економічному та соціальному житті суспільства, це виявляється у різноманітних зв'язках,

що виникають в процесі їх формування та використання, – з місцевим господарством, підприємствами, організаціями, установами тощо, які працюють на території функціонування місцевих бюджетів, з органами державної влади та управління, з населенням. Складна та багатогранна роль місцевих бюджетів розкривається в таких основних аспектах.

За допомогою місцевих бюджетів перерозподіляється близько 1/6 виробленого валового внутрішнього продукту України, у зв'язку з чим їх можна охарактеризувати, як важливий інструмент макроекономічного регулювання. Доходи місцевих бюджетів використовуються для утримання установ соціально-культурної сфери, підприємств житлово-комунального господарства, виплати допомоги із соціального захисту та соціального забезпечення. Місцеві бюджети характеризуються перерозподілом суспільного продукту між різними сферами діяльності та соціальними групами населення.

Як інструмент регулювання економіки місцеві бюджети мають досить широкий вплив (через їх всеохоплюючий характер), високу дієвість та гнучкість, яка, притаманна всім бюджетним важелям [2].

З місцевих бюджетів здійснюється фінансування більшості державних видатків, особливо соціального спрямування, а саме: виплати із соціального захисту та соціального забезпечення населення, утримання закладів соціально-культурної сфери, видатків на розвиток місцевого господарства. Загалом, майже половина видатків зведеного бюджету України здійснюється через місцеві бюджети. [6].

Одним з головних інструментів реалізації регіональної політики є саме місцеві бюджети, що передбачає вирішення таких важливих завдань, як струк-

турна перебудова економіки регіонів, вирівнювання їх економічного розвитку та ефективності територіального поділу праці, розвиток місцевого господарства, здійснення житлового будівництва, благоустрій міст, проведення природоохоронних заходів тощо. Місцеві бюджети відображають політику органів місцевого самоврядування та є основним інструментом її реалізації.

За рахунок коштів місцевих бюджетів фінансуються загальнодержавні програми, які пов'язані з розвитком галузевої структури; здійснюється підтримка вітчизняних виробників, втілюються в життя програми з підвищення рівня добробуту населення, створюються нові робочі місця, виплачується допомога інвалідам та реабілітованим, проводяться оздоровчі, спортивні та культурні заходи [6].

Місцеві бюджети можна розглядати як основний фінансовий план розвитку територіальних громад, районів та областей України. Дохідна частина кожного місцевого бюджету відображає результати роботи підприємств, організацій та інших суб'єктів господарювання, які діють на певній території, масштаби їхньої діяльності та обсяги доходів, частина з яких мобілізується в доходи місцевих бюджетів за допомогою податків, зборів та інших обов'язкових платежів [7].

На формування місцевих бюджетів впливає рівень доходів населення, яке також є платником податків. Вагомість цього джерела доходів зростає в умовах розвитку підприємницької діяльності громадян. Видаткова частина місцевих бюджетів відбиває стан місцевого житлового, комунального господарств, визначає напрямки витрачання мобілізованих до бюджету коштів. Місцевий бюджет є планом формування фінансових ресурсів певної території, необхідних для забезпечення функцій і повноважень місцевого самоврядування та їх використання з метою задоволення різних економічних і соціальних потреб.

Отже, місцеві бюджети найяскравіше втілюють політику органів місцевого самоврядування, є фінансовим планом розвитку певної території, в якому відображаються найважливіші завдання місцевої влади та очікувані результати їх діяльності [3].

Формування місцевих бюджетів дає можливість органам місцевого самоврядування спрямовувати необхідні фінансові ресурси на вирішення стратегічних завдань, а також здійснювати довгострокове планування і вкладати грошові кошти у вигляді інвестицій у розвиток пріоритетних галузей промисловості, сільського господарства та соціальної сфери. У свою чергу, розвиток і розширення виробництва призводять до збільшення використання матеріальних і трудових ресурсів, а це є одним з ефективних методів боротьби з безробіттям на місцевому рівні.

Маючи, в розпорядженні фінансові кошти, органи місцевої влади можуть збільшувати або зменшувати нормативи фінансових витрат на надання муніципальних послуг в установах невикробничої сфери (школах, лікарнях та інших установах) [3].

Низький рівень фінансового забезпечення місцевих бюджетів у площині визначення тенденцій та

стратегій структурних перетворень економіки регіонів, залишає за собою невирішеним цілий комплекс проблем: зміцнення конкурентоспроможності економіки регіонів; вирівнювання диспропорцій регіонального розвитку та посилення на цій основі інтеграційних зв'язків у межах національної економіки; забезпечення на рівні регіональної економіки сприятливих умов для розвитку людського капіталу, людських ресурсів, зростання добробуту населення; вирівнювання диспропорцій інвестиційних процесів на рівні регіональної економіки; активізація міжрегіональної співпраці, формування місткого внутрішнього ринку на основі структурно-інноваційних зрушень у промисловому секторі регіональної економіки; створення дієвого інфраструктурного забезпечення для впровадження комплексу структурних перетворень економіки регіонів.

Аналізуючи дані табл. 1, що характеризують соціально-економічні відмінності розвитку регіонів України за 2016 рік, необхідно зазначити, основні показники які спричиняють диспропорцію у розвитку регіонів, а саме (без урахування міста Києва):

1) середньомісячна заробітна плата за областями змінюється в діапазоні від 3695 грн. до 5989 грн.; лине в двох областях середньомісячна заробітна плата більше середня заробітна плата по Україні (Київська – 5229 грн., Донецька – 5989 грн.); в Тернопільській, Чернігівській найменший рівень середньомісячної заробітної плати (3695 грн., 3828 грн. відповідно);

2) рівень безробіття найбільший у Дніпропетровській та Донецьких областях (більше ніж 7 %), а найнижчий у Волинській, Сумській, Чернівецькій (менше ніж 3 %);

3) капітальні інвестиції також змінюються досить нерівномірно за областями: найбільший їх обсяг припадає на Київську, Дніпропетровську область (понад 9 %), Львівську (5 %), а найменший на Чернівецьку Луганську області (менше ніж 1%);

4) обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів господарювання найбільший Дніпропетровській області (більше 10%), Одеській, Харківській, Донецькій, Київській (більше 4 %), найменший Чернівецька, Луганська, Закарпатська, Тернопільська, Рівненська, Херсонська (менше 1 %).

Аналіз здійснено без урахування без урахування Києва та тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Отже, за рівнем економічного і соціального розвитку найбільш розвиненими є Дніпропетровська та Київська області, а найменш розвиненими та найбільш відсталими є Тернопільська, Чернігівська та Закарпатська.

Виходячи з табл., наявність таких значних відмінностей соціально-економічного розвитку регіонів України значно ускладнює процес побудови справедливої та ефективної моделі міжбюджетних відносин в Україні з дотриманням принципу рівності регіонів.

Таблиця 1

Основні соціально-економічні показники регіонів України у 2016 р.

[складено за матеріалами [5]]

Регіони	Середньомісячна заробітна плата, грн.	Безробіття населення у віці 15-70 років, %	Капітальні інвестиції, %	Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів господарювання
Вінницька	4189	4,23	2,39	2,03
Волинська	4047	2,96	1,84	1,70
Дніпропетровська	5075	7,25	9,45	10,79
Донецька	5989	7,32	3,30	5,18
Житомирська	4000	3,80	1,59	1,27
Закарпатська	4298	3,35	1,14	0,80
Запорізька	5080	4,85	3,13	3,46
Івано-Франківська	4202	3,19	2,01	1,17
Київська	5229	3,19	9,52	6,04
Кіровоградська	3974	3,16	1,89	1,20
Луганська	4637	3,40	0,89	0,78
Львівська	4559	5,24	5,20	3,46
Миколаївська	4887	3,18	2,80	1,91
Одеська	4809	4,32	4,60	4,49
Полтавська	4621	4,92	3,37	3,31
Рівненська	4364	3,35	1,25	0,87
Сумська	4131	2,91	1,59	1,18
Тернопільська	3695	3,15	1,38	0,81
Харківська	4448	5,04	4,81	4,65
Херсонська	4046	3,33	1,33	0,95
Хмельницька	4043	3,16	2,69	1,18
Черкаська	4148	3,56	1,88	1,97
Чернівецька	3828	2,13	0,75	0,45
Чернігівська	4002	3,21	1,53	1,27
м. Київ	8648	5,80	29,68	39,09
Україна	5182,61	100,00	100,00	100,00

Низький рівень фінансового забезпечення місцевих бюджетів у площині визначення тенденцій та стратегій структурних перетворень економіки регіонів, залишає за собою невирішеним цілий комплекс проблем: зміцнення конкурентоспроможності економіки регіонів; вирівнювання диспропорцій регіонального розвитку та посилення на цій основі інтеграційних зв'язків у межах національної економіки; забезпечення на рівні регіональної економіки сприятливих умов для розвитку людського капіталу, людських ресурсів, зростання добробуту населення; вирівнювання диспропорцій інвестиційних процесів на рівні регіональної економіки; активізація міжрегіональної співпраці, формування місткого внутрішнього ринку на основі структурно-інноваційних зрушень у промисловому секторі регіональної економіки; створення дієвого інфраструктурного забезпечення для впровадження комплексу структурних перетворень економіки регіонів.

На сьогодні, однією з основних проблем місцевих бюджетів у соціально-економічному розвитку регіонів постає невідповідність видатків з доходними джерелами органів місцевого самоврядування, що свідчить про недостатність податкової бази для покриття мінімально необхідних видаткових потреб.

На основі даних табл. 2 можна зробити висновок, що протягом 2014 – 2016 рр. спостерігається тенденція значного випередження темпів зростання видатків місцевих бюджетів над їх доходами, що призвело до зростання їх дефіциту.

Проведений аналіз динаміки доходів і витрат місцевих бюджетів засвідчив, про необхідність визначення системи стратегічних пріоритетів у витрачання коштів державного бюджету і розширенні доходної частини місцевих бюджетів, основою якої має бути забезпечення соціально-економічного розвитку держави на конкурентних засадах.

Таблиця 2

Динаміка доходів і видатків місцевих бюджетів у 2014 – 2016 рр. [складено за матеріалами [1]]

Показники	Роки	2014 р.	2015 р.	2016 р.
Доходи місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів) усього, млн. грн.		101 087,6	120 461,7	170 645,4
Видатки місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів) усього, млн. грн.		223 496,7	276 925,2	346 241,6
Співвідношення видатків і доходів місцевих бюджетів		2,21	2,30	2,03

ВИСНОВКИ

Отже, для підтримки сталого розвитку економіки регіонів України є дуже важливим встановлення співвідношення між видатками на соціальні цілі та економічний розвиток. З огляду на проведений аналіз фінансування видатків місцевих бюджетів, спостерігається недостатнє фінансове забезпечення економічного розвитку окремих регіонів. На наш погляд, використання коштів місцевих бюджетів на розвиток економіки сприятиме зростанню валового внутрішнього продукту, й, отже, підвищить можливості місцевого бюджету у виділенні коштів на фінансування соціальних заходів, і, як наслідок, – зменшить навантаження на бюджет.

Список використаних джерел

1. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за 2016 рік / [Зубенко В.В., Самчинська І.В., Рудик А.Ю. та ін.]; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-П) впровадження», USAID. – К., 2017. – 92 с. – Режим доступу:

http://www.ibser.org.ua/sites/default/files/kv_iv_2016_monitoring_ukr_0.pdf

2. Жемеренко Є.В. Використання коштів місцевих бюджетів України / Є.В. Жемеренко // Фінанси України. – 2009. – №8. – С. 12-18.

3. Пилипів В.В. Бюджетне фінансування соціально-економічного розвитку регіонів України. – Івано-Франківськ: ЛІК, 2007. – 228 с.6

4. Проблеми і шляхи розвитку депресивного регіону (на прикладі областей Поліського економічного регіону): [монографія.] / [за ред. МІ. Карліна]. – Луцьк, 2006. – 332 с.

5. Статистична інформація [Електронний ресурс] /Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

6. Третяк Д.Д. Бюджетний потенціал місцевого соціально-економічного розвитку / Д.Д. Третяк // Формування ринкових відносин в Україні. – 2010. – №12 (115). – С.180-183.

7. Третяк Д.Д. Особливості фінансування реструктуризації регіональної економіки / Д.Д. Третяк // Економіка та держава. – 2011. – №4. – С. 53-56.